

Kent ve Kültür Üzerine

Ruşen KELEŞ*

Kent ve Toplum

Kentler, bağlı oldukları ekonomik ve toplumsal dizgelerin birer parçası, minyatürü, aynasıdır. Genel yapının tüm özellikleri, güzellikleri ve hastalıklarıyla birlikte onlara da yansır. Roma'da İtalya'yı, Londra'da İngiltere'yi, Jakarta'da Endonezya'yı, İstanbul'da Türkiye'yi tüm özellikleriyle kolayca bulabilirsiniz.

Gideon Sjoberg, *Sanayi Öncesi Kent (Pre-Industrial City)* adlı yapıtında kentleri sanayi öncesi, sanayileşmekte olan ve sanayi sonrası kentler olarak sınıflandırırken, teknolojiyi belirleyici etmen, bir başka deyişle, bağımsız değişken olarak kullanmıştır. Ondan çok önce, Karl Marx, bu kez ekonomiyi bir belirleyici etmen olarak kullanarak, toplumları ilkel, köleci, feodal, kapitalist ve sosyalist olmak üzere beşe ayırmıştır. Dikkati çeken odur ki, Marksçı öğretide toplumların gelişmişlik düzeyini belirleyen değişken üretim biçimi ve üretim ilişkileri gibi ekonomi ağırlıklı bir ölçüttür. Bu kademelenme içinde, kentin burjuvazi ile birlikte doğduğu görülür. Feodal toplumlarda bugünkü anlamında bir kentin varlığından söz edilemez. Feodalitede dinsel ve yönetsel işlevler, ekonomik işlevlerin ağırlık kazanmasına olanak bırakmamıştır. Feodal dönemin insan yerleşmelerinde varlıklılar ve seçkinler merkezde; yoksullar, azınlıklar, istenmeyen ögeler ise çevrede yer almaktadırlar.

Kent , Uygarlık ve Demokrasi

Ünlü kentbilimci Lewis Mumford, *Kentlerin Kültürü* adlı yapıtında, “Kent, bir topluluğun kültürünün ve erkinin yoğunlaştığı yer, zamanın bir ürünü, birikimidir”

---

* Prof.Dr., A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi

der. Gerçekten, kentsel yaşamla uygarlık arasında yakın bir ilişki olduğunu varsayan görüşler yaygındır. O kadar ki, bu görüşler, kimi dillerdeki kent ve uygarlık karşılığı sözcükler arasındaki benzerliği de kanıt olarak kullanma eğilimindedirler. Latin dillerinde uygarlık (civilization) ve kent (city, civitas), Arapçadaki medeniyet, medeni ve kent (medine) gibi sözcükler arasındaki köken benzerliği uygarlıkların kentlerden kaynaklandığını düşündürmüştür. Yunanca'daki kent (polis) sözcüğünün de siyaset (politiae) ile aynı kökten kaynaklandığı bilinmektedir. Kentsel yaşamın uygarlığın beşiği olarak algılanması, kimi dillerde, kibarlık (civilité) ve görgü (urbanité) sözcüklerinin de kent kökünden türetilmelerine yol açmıştır. Bir başka deyişle, kibarlık ve görgü kent insanına özgü özellikler olarak algılanagelmiştir.

Öte yandan toplu yaşam kentte siyasallaşmakta, temsili demokrasi kurumlarının yanı sıra, kent doğrudan demokrasinin katılımcı yöntemlerinin de uygulandığı bir ortam olmaktadır. Batı dillerindeki "citizen" sözcüğü, hem yurttaşı, hem de kenttaşı (hemşehriyi) anlatmak üzere kullanılıyor. Antik Helen kentlerinin, tarihsel olarak, devletten daha önce gelen kurumlar olması, kenttaşlık kavramına yurttaşlıktan daha eski bir kavram gözüyle bakılmasına yol açmıştır.

Kentin insanlara siyasal bilinç kazandıran bir işlevi olduğunu öne sürenler olmuştur. Karl Marx, devrimin itici gücünü kent proletaryasında, yani kentlerde görmüştür. Mao ve Castro gibileriyse, tam tersine, devrimin kentlerde değil, kır yoksullarının öncülüğünde gerçekleşeceğini varsaymışlardır. Yazınımızın tanınmış kalemlerinden Fakir Baykurt'ta, Demirtaş Ceyhun'da, Talip Apaydın'da, kentin ve köyün farklı konumlarda tutulduğu, farklı değerlendirmelere konu yapıldığı dikkat çeker. Pozitif ya da negatif anlamda kent, her zaman katılımın aracı, ortamı olmuştur. Kentin gösteriler ve sokak hareketleri gibi negatif şiddet olaylarına sahne olmasına verebileceğimiz örnekler o kadar çoktur ki... Ümraniye, Gaziosmanpaşa, Kadıköy olayları, Adana, Kuşadası, Yalvaç ve Adalarda kent yöneticilerine saldırılar bunlardan yalnız birkaçıdır.

Öte yandan kent, insana kent ve çevre değerlerine sahip çıkma bilinci kazandıran, kentlilik bilinç ve sorumluluğu aşıl原因an bir olumlu özelliğe de sahiptir. İster negatif, isterse pozitif anlamda olsun, bu sonuçları doğuran bağımsız değişkenin, salt kentleşmenin kendisi mi, toplum yapısının özellikleri mi, yoksa her ikisi mi olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Kentlerdeki siyasal şiddet olaylarını incelediğimiz bir çalışmada, biz asıl belirleyici etmenin toplumdaki göreceli yoksunluk olduğu sonucuna varmıştık. (Keleş/Ünsal, 1982)

Kent ve Özgürlükler

Alman atasözü, "kent havası insanı özgür kılar" diyor (Stadtluft macht Man frei). Gerçekten de, tarihsel gelişim süreci içinde kentler özgürlüğün doyasıya

yaşandığı yerler olarak algılanmışlardır. Kent tarihi gösteriyor ki, demokrasi bilincini geliştirmenin iki ön koşulundan biri, insanın kentine ait olduğunu duyumsaması, ikincisi de, kentin üzerinde fiilen söz sahibi olabilmesidir. Kent, demokrasi ve özgürlük temalarını çağdaş bir yaklaşımla ele alan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (1985) ve Avrupa Kentli Hakları Şartı (Mart 1992 ve Mayıs 2004) da bu düşüncelerden esinlenerek hazırlanmış belgelerdir.

Kent havası acaba gerçekten insanı özgürleştiriyor mu? Bir kez, unutmamalı ki haklar ve özgürlükler birlikte bir bütün oluştururlar. Birine saygısızlık ötekine de saygısızlıktır. Konuşması, yazması, örgütlenmesi, tepkilerini dile getirmesi yasaklanmış bir insan kentte oturuyor olsa da özgür sayılamaz. (Keleş, 1995) İkinci olarak, kentlinin özgürlüğü, parçası olduğu toplumun özgürlükçü ve demokratik bir toplum olmasına bağlıdır. Devletin hak ve özgürlükler konusunda duyarlı olmadığı bir toplumda kent insanı nasıl özgür olabilir? Son olarak da, küreselleşmeyle körüklenen liberalizm ve liberal mantık, kentleşmeyi ve kentlerin oluşumunu bir yandan özendirirken, bir yandan da tahrip edici sonuçlar yaratmaktadır. Kentlerin sahip bulunduğu tarih, mimarlık ve doğa değerlerinin tüm kentli haklarıyla birlikte, gelecek kuşakların hakları gözardı edilerek, tahribi ve gaspedilmesi bu dünya görüşünün doğrudan sonucu gibi görünmektedir.

Bu yönden bakıldığında, Türkiye’de kent havasının insanları daha özgür kıldığı söylenebilir mi? Yoksa, kent yaşamının kent insanını tutsak yapmakta olduğu daha gerçekçi bir değerlendirme midir? Bu sorunun yanıtlanabilmesi yönünden şu üç saptama önem taşımaktadır: Bir kez, kentleşme, sanayileşme ve kapitalist gelişme, tüketimi, insanların bencilliğini, rant arayış özelemlerini kamçılıyor. Bu da, insanların birbirleriyle ve yaşam ortamlarıyla olan ilişkilerindeki davranışlarını etkilemekten geri kalmıyor. İnsanın çevresine ve kentsel değerlerine yabancılaşmasının ardındaki temel nedenlerden biri budur.

İkinci olarak, kent havasının insanı özgür kılması, herkesin her dilediğini serbestçe yapabileceği yolunda yanlış bir sanı uyandırıyor. İşportacıların belediye kolluk güçlerinin gözü önünde ve çoğu kez de onların koruması altında, kaldırımları yürünemeyecek biçimde işgal etmeleri bu sorumsuzluğun açık bir örneğidir. Kasetçi dükkanları, günün 24 saatinde, gelip geçenlere, istekleri olmaksızın, avaz avaz, kendi tercihleri olan ve gürültü dozu ağır basan sesler sunabilmektedirler. Ankara’da, Gökdelen’in yanbaşındaki böylesine bir gürültü kaynağını, komşusu olan Barolar Birliği Genel Başkanı’nın, tüm hukuk yollarını kullandığı halde, susturamadığını kendisinden dinlemiştim. Konut sorunları arsa mafyasının öncülüğünde çözüm bekler durumdadır. Özgürlüklerin bir sınırı olduğu, olması gerektiği düşüncesi kentlinin kafasında yer etmemişse, hangi özgürlükten söz edilebilir? Bu sınır konulamadığı

içindir ki, “kente karşı işlenen suçlar” kentlerimizde çok sık rastladığımız olgular arasında yer almaktadır.

Son olarak, küreselleşme denilen olgu, sağladığı teknolojik olanaklar ve kolaylıklar yanında, değer dizgelerinde önemli sarsıntılara, çürümelere yol açabiliyor. Etik kurallara dayanan eski değer sistemlerinin iş bitiricilik ve köşe dönmeçilik gibi kestirme yollardan zengin olmayı öngören yeni değer sistemleriyle hızla yer değiştirdiği alıcı ortamların başında kentler geliyor. Kimi özel radyo istasyonlarının yayımlarındaki “... factoring; ... paralar trink” gibisinden reklamlardan hoşlananların sayısı hızla artıyor.

Değer kalıplarımızdaki bu sarsıntılar arasında, hükümetlerin, Hazine topraklarını satışa çıkarması, yabancı uyruklulara toprak satışına izin vermesi, önyargılı ve sınırsız özelleştirme çabaları, yönetimde teftiş ve denetim karşıtlığı, kent yaşamını doğrudan etkileyen gelişmeler olarak dikkat çekiyor. Bu çerçevede, devlet ve siyaset adamlarının, tıpkı bir tacir gibi, para, arsa, emlak, villa, otel, motel, şirket ortaklığı, vergi oyunları gibi işlere giderek daha çok merak sarmaları, devlet ormanlarına el atmaları olağan durumlardan (ahval-i adiyeden) sayılır oldu.

Görüldüğü gibi, kent havasının insanı özgür kıldığı gerçeğini toplum yapısının genel koşulları belirliyor. Olguların birbirine bağlılığı burada da kendisini gösteriyor; boyutları ister yerel, ister ulusal, ister uluslararası olsun... Cengiz Bektaş’ın da dediği gibi, “Bir kez kültür kirlendi mi, ondan sonra herşey birbirini izliyor. Düpedüz söyleyeyim isterseniz: Kültür kirlendiği için sular kirleniyor, hava kirleniyor. Toprak kirleniyor ...Silahlanabilmiş ülkelerin kültürlerini tertemiz sayabilir miyiz? Suları, havaları, toprakları tertemiz olsa da...” (Bektaş, 1997)

Kentleşmeden Kentleşmek Üzerine...

Görülüyor ki, sorun insanlarımızın kentleşmeden kentleşmekte olmalarındadır. O halde, kentlerimizi, insan kişiliğini her yönden geliştirmeye elverişli bir ortam yapmak zorunluluğu var. Yoksulluktan ve köylülükten kurtulmaya olanak bulamayan “yarı kentli” yurttaş kentleşirebilmek için bilinçli bir eğitim seferberliğini başlatmak zorundayız. Üstelik, eğiticilerin, yönetenlerin eğitimine öncelik vererek...

İnsan davranışlarında kentli olmanın, gerçek anlamda yurttaş olmanın gerekli kıldığı değişiklikler olmaksızın, kent kültüründen kim sözedebilir ki! Bu sorunun yanıtını yine Cengiz Bektaş’tan bir alıntıyla aramayı sürdürürelim:

“Bu yazıyı, Kazdağı’nın Kuzey yönünde, daha doğrusu eteğinde yazıyorum. Gerçek bir cenneteyim. Bu cennete yakışmayan insanlar, suyun hemen

dibinde et kızarttıkları için, ortalık dumana boğulduğu ve çok pis olduğu için, elli altmış metre uzaktayım. İçeriye bir adam girdi. Sanki kimse yokmuş gibi bağıra bağıra birşeyler sordu, işleticiye... Sözcüklerinin arasında yabancılar da var. Besbelli Almanya'ya gitmiş. Gitmiş de ne olmuş ki! Kent görmüşlüğü bir yana bırakın, köyünün terbiyesini bile yitirmiş. Yitirmemiş olsaydı, bir yere girince, önce içerdekileri şöyle genelden selamlıyacaktı. Sonra, sesini, başkalarını duyamayacağı, rahatsız olmayacakları denli kısacaktı. Nasıl kentli olunurdu ki? İnsanlar neden kentli olmuşlar? Nasıl olmuşlar? Gerçekten, insanlar, neden kenti kurmuşlar? Daha insan olmak için insanın yarattığı en karmaşık araç kent. Ama bugün de, daha da, en iyi insanı yaratabilecek düzeye gelemedi kent.

Bugün de kimileri öyle sanıyorlar ya!... Geniş yolları, caddeleri, yüksek, güzel yapıları, parkları oldu mu bir yerin, kent sanıyorlar ya orayı... Antik çağda da bir yerin tiyatrosu, dinleti (konser) yeri, okulu, koşu, yarışmalar (stadyum) yeri, tapınağı, kitaplığı olmadı mı, o kentleşmeyi kent saymıyorlar ya...

Siz gelin de yirminci yüzyılda Sivas'ı kent sayın... İsterse gökdelenleri olsun, isterse her yanını çağcıl yapılar, parklar kaplamış olsun... Sivas nasıl kent olabilir? Kendinden başka düşünenleri odun yakar gibi yakabilenlerden kentli mi olur? Kentli olmayanların oturdukları bir yer kent olabilir mi?

Kentli olmayanların çoğunlukta olmadığı bir yer elbette kent değildir. Sivas'ta hem azıcık kentlileşmiş, hem de devekuşu da olmayan insanlar var olsaydı, otuz beş aydın kişi yakılamazdı, insanlaşmamış olanlarca... Orada olup bitenler ya da kışkırtma var diyebilenler bakan olsalar ne olur ki!

İşin temeli bu. Kent demek, orada insanca var olunabilen yer demektir.”
(Bektaş, 1996)

Batı Avrupa'nın en büyük kentlerinde, sokaklarda, metroda, trenlerde, otobüslerde, lokantalarda yüksek, ama çok yüksek sesle konuşan, parlamentonun bahçesindeki çimler üzerinde et kızartıp transistörlü radyosundan etrafa türküler saçan kimler varsa, pasaportlarına bakmağa gerek kalmadan, köylülüğünü orada da sürdüren, kentlileşmeye karşı direnci yüksek insanlar olduklarını düşünebilirsiniz. Bizde de, metro istasyonlarında vagonların kapıları açıldığında yaşanan itiş kakışlar, insanda boğa güreşi yapılan arenaları çağrıştırmaz mı? Yürüyen merdivenlerin sağını solunu geliş geçişe kapalı tutmalar, birikmiş suların üzerinden taşıyla geçerken, hele de etrafta kadın varsa, gaza basmalar az rastlanan olaylar değil. Köylülük de, demek ki, kamusal alan gibi, mekana bağlı olmayan, sırtta taşınabilen birşey. Kentteki köylülüğün, uygarlık açısından, insanlık açısından, haklar açısından, köydeki köylülüğünden daha ciddi sorunlar doğurmakta olduğuna hiç kuşku yok.

Kültür ve Kent Kültürü

Türkçe Sözlük'te, kültür, "tarihi, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerleri yaratmada, bunları gelecek kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü" olarak tanımlanıyor. Kültür kavramına, "bir topluma özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü", "muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi", "bireyin kazandığı bilgi" (tarih, sanat kültürü gibi), "uygun biyolojik koşullarda bir mikrop türünü üretme", hatta "tarım" gibi anlamların verildiği de görülmektedir. Hem davranış bilimlerinde, hem de mikrobiyolojide çok sık kullanılan bir kavram olan kültürü, "içinde canlıların geliştiği (neşv ü nema bulduğu), yaşama süreklilik kazandıran ortamlar" olarak tanımlayanlar da var. Bu bağlamda, "kültür balıkçılığı, "kültür ortamında yetiştirilen inci" çokça duymağa başladığımız kavramlardır.

Bir Fransız düşünürüne göre, kültür, "Herşey unutulduğu zaman belleklerde ne kalıyorsa, ona verilen isimdir". Burada dikkati çeken özellik, kültürün bir birikimin ürünü olduğu, posası atılmış, darası düşülmüş değerleri temsil etmekte olduğudur. Bu bağlamda, kent kültüründen neyi anlamak gerekir? Herhalde, tarihin ve doğanın kente bırakmış olduğu birikimi. Kuşku yok ki, bu birikimin temel ögesi, o kentin kimliğidir. Her kentin kimliğinde, o kentin süreklilik kazanmış olan ayırtedici özellikleri saklıdır. Kevin Lynch, *Kent İmgesi (The Image of the City)* adlı yapıtında, adları buldukları kentlerin adıyla özdeşleşmiş imgelerden, öğelerden söz eder. Eiffel Kulesi Paris ile, San Marco Meydanı Venedik ile, Topkapı Sarayı ve Sinan'ın camileri İstanbul'la, Empire State ve Manhattan'ın öteki gökdelenleri New York ile özdeşleşmiş simgelerdir. Gazimağusa'nın Namık Kemal Meydanı'nda her tarihsel çağdan arta kalan fiziksel, görsel ve moral öğelerin oluşturduğu zengin bir kültürel doku, çağımızın çok kültürlülük idealini haykırırçasına, yarısı kilise yarısı minare olan bir yapıyla taçlanmıştır. Tolstoy'un, Balzac'ın, Gogol'ün, Dostoyevski'nin, Chopin ve Tchaikovsky'nin yazınsal ve sanatsal kimlikleri gibi, kentlerin de, mekansal, fiziksel, toplumsal ve kültürel bir bütün oluşturan, kendine özgü kimlikleri vardır.

Bir kentin kimliğini oluşturan onun kültür varlığı; kültürüne katkıda bulunan da kentin kimliğidir. Her ikisi arasında çok yakın bir etkileşimin bulunduğu yadsınamayacak bir gerçektir. Bu bağlamda, kent kültürünün, dar anlamıyla, belediyenin tiyatro temsilleri, sergileri, kitap fuarları, folklor gösterileri ve benzeri sanat ve kültür etkinlikleri olarak algılanması ve onunla yetinilmesi yanlış ve eksik bir kent kültürü anlayışıdır. Aranması gereken temel ölçüt, kalıcı kültür öğelerinin korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesidir. Bu açıdan bakıldığında, son yıllarda çok kullanılan sürekli ve dengeli (sustainable, sürdürülebilir) gelişme kavramının,

kent kültürünün korunması açısından elverişli, ancak değerlendirilip zenginleştirilmesi yönünden yetersiz bir kavram olduğu öne sürülebilir. Salt koruma ayağı ağır basan, gelişme yönü eksik bir kavramın, ekonomik, toplumsal ve kültürel yönlerden tutucu uygulamalarla sınırlı kalabileceğinden , gerçek gereksinmeye yanıt vermeyeceğinden kaygı duyarım.(TÇSV, 1998)

Kent Kültürünün Aktörleri...

Kent kültürünün oluşmasında, öğelerinin korunmasında ve geliştirilmesinde türlü aktörlere çeşitli görevler düşer. Uluslararası topluluk, bunlar arasında başta sayılması gerekenlerdendir. Kent ve çevre değerlerinin evrenselliği, uluslararası tüzede geniş ölçüde benimsenmekte olan bir anlayışı yansıtıyor. Tek tek ülkelere, uluslara mal edilemeyecek kadar önem taşıyan kültür, tarih, mimarlık ve doğa değerlerine insanlığın ortak kalıtı gözüyle bakılmaktadır. Köln, Strasbourg, Toledo Katedrallerinde, Louvre' u, Sistini'yi, Prado'yu, Kahire Müzesini süsleyen, zenginleştiren yapıtlarda tüm insanlığın hakkı vardır. Camiler, hanlar, kervansaraylar ve sivil mimarlığın en güzel örnekleri, artık insanlık aleminin ortak sahipliğinde ve korunması altındadır. Bu nedenle de, bu ortak kültür değerlerinin ortak çabalarla korunup geliştirilebileceği kabul edilmektedir. İspanya'nın Barcelona kentindeki Sagrada Familia da, bu başyapıtlardan biridir. Bu değerlerin ve kentsel simgelerin uluslararası tüzel belgelere geçmiş olan insanlığın ortak kalıtı içinde yer alması, ulusal egemenlik kavramının bile gücünü o bağlamda yitirmesine yol açmıştır.

Bunların silahlı çatışmalarda zarar görmemesi için çıkarılmış uluslararası sözleşmeler vardır. Ne yazık ki, bu güvencelere karşın, Bosna'da, Kosova'da, Afganistan'da, Kuveyt'de, Irak'ta ve başka yerlerde, gözü dönmüş süper güçler, insanlığın ortak kalıtı karşısında gereken saygıyı gösterebilmiş değildirlir. Oysa, insanlığın ortak kalıtını korumaya yönelik onlarca uluslararası sözleşme var onaylamış oldukları... Birleşmiş Milletler Örgütü'nün UNESCO, UNEP ve UNCHS gibi uzmanlık kuruluşları bu alanda yol gösterici bir işlev görüyorlar. Vancouver ve İstanbul İnsan Yerleşmeleri (Habitat I ve II) Konferansları (1976 ve 1996), Stockholm (1972) ve Rio (1992) Çevre ve Kalkınma Dorukları bu etkinliklerden birkaçıdır. Akdeniz'in korunması konusundaki Mavi Plan'ın hazırlanmasına çerçeve oluşturan Barcelona Sözleşmesi (1976), Amsterdam Bildirisi (1975), Avrupa Kültür Sözleşmesi (1954), Avrupa Mimarlık Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme (1984), Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi (1992) bu uluslararası çabaların ürünleridir.(Daha fazla bilgi için bkz. Keleş/Yılmaz, 2003)

Devletler, kuşkusuz, kent kültürünün korunup geliştirilmesinde baş rolde oynayan aktörlerdir. Yerel yönetimlerin yeterince güçlü, istekli ve bilinçli olmadığı durumlarda,

devletler bu alanda önemli roller üstlenirler. Antlaşmalara, sözleşmelere taraf olsalar da olmasalar da, kültür kalıtını korumak için etik bir sorumlulukları vardır. Bu belgelere taraf olmamış olmak, o belgelerde yer alan kuralları çiğnemek için bir mazeret sayılamaz.

Üçüncü kümede bulunan aktörler yerel yönetimlerdir. Kent ve çevre değerlerinin asıl sahibi devlet mi, belediye mi olmalıdır sorusu her zaman gündemde olmuştur. Halka en yakın kuruluşlar olarak yerel yönetimlerin koruma gibi yerel nitelikli konularda asıl yetkili olmaları Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın bir gereğidir. Türkiye'de, çok yakında yasalaşmış olan Kamu Yönetimi Temel Yasasındaki düzenleme de bu doğrultudadır. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, kentlerimizin mimarlık ve kültür kalıtının korunması gibi konular, yerel nitelikteki işgörü alanları gibi görülmekte olsalar da, yakın geçmişin deneyimleri, bu konularla ilgili etkinliklerinde yerel yönetimlerin yalnız bırakılmasının doğru olmayacağını düşündürmektedir. Kent yönetimleri ve bu arada belediyeler, bu konuda, Avrupa Kentli Hakları Şartı'nın kendilerine tanıdığı sorumlulukların gereğini yerine getirecek ölçüde güç ve bilinç kazanmak zorundadırlar. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 8 No'lu Tavsiye Kararı (1999), seçimle göreve gelen yerel yönetim organlarının, hem yaptıkları, hem de yapmayı ihmal ettikleri işlerden dolayı mali yönden sorumlu olacaklarını belirtmekte, bu sorumluluktan ancak iyi niyetli olduklarını kanıtlayarak kurtulabileceklerini esasa bağlamaktadır.

Son kümeyi ise, ötekilerden daha az önemli olmayan, yurttaş ya da kenttaş oluşturur. Bugüne değin, yurttaşın kent ve çevre değerleri karşısında daha çok hak sahibi kimliği üzerinde durulmuş, ödev ve sorumluluğu gözardı edilmiştir. Oysa, Immanuel Kant'ın da vurguladığı gibi, haklar ve ödevler bir bütün oluştururlar. Demokratik rejimlerde özekselleşen ve yerel tüm yönetimleri halkın özgür istenci ayakta tuttuğuna, öyle olması gerektiğine göre, kentlerin asıl sahiplerinin sorumluluk bilinci gelişmiş kenttaşın kendisi olduğunu varsaymak yanlış olmaz. Bu yurttaş türü, Aristoteles'in deyişi ile, edilgin değil, etkin yurttaş türüdür.(Brodie, 2000) Bu bağlamda, kent kültürü, kentlinin kültürü demektir.

Kentinin değerleri, bugünü ve geleceği üzerinde hak sahibi olan kenttaş, kentine karşı, kentinin kültür birikimine karşı suç sayılabilecek eylemlerden kaçınmak yükümlülüğü altındadır da. Kente karşı suç kavramı eğer kullanılabilir duruma gelmiş değilse, bunun biri toplumsal, öteki teknik nitelikte olan iki nedeni vardır: Birincisi, toplumsal bilinç düzeyinin eksikliği, ikincisi de, yasaya dayanmayan suç ve ceza olmaz (nullum crimen sine lege, nullum poena sine lege) anlamına gelen genel tüze kuralı yüzünden kente karşı suç oluşturan eylemlerin kovuşturulamamasıdır. Rio Bildirgesi (1992) ile getirilen bencillikten uzak kalma ve ihtiyatlı davranış

yükümlülüğü, devletler için olduğu kadar ve hatta onlardan da çok, yurttaş ve kenttaş için de söz konusu olması gereken bir davranış kuralıdır.

Küreselleşme Olgusundan Kentler de Payına Düşeni Alıyor...

Yeryuvarlığın küre biçiminde olduğunu yeni öğreniyor gibiyiz. Sanki bu buluşu geçen yüzyıllarda Kristof Kolomb yapmamış gibi. Ama bugünkü küresellik anamalin egemenliğiyle ilgili bir küresellik. Günümüzde dillerden düşmeyen küreselleşmenin elbette olumlu kazanımları var. Teknolojik ve sınai devrimin insanlığa çağ atlatan hamleler yapmayı olanaklı kılan katkıları yadsınabilir mi? İnternet insanlara geniş ufuklar açıyor. Toplumların yaşamında her alanda dakik, ince hesaplar hızla kaba kestirimlerin yerini alıyor.

Ama öte yandan, küreselleşme, kent ve çevre değerleri üzerinde, değer dizgelerindeki yozlaşmaya koşut olarak, olumsuz etkiler yapmaktan da geri kalmıyor. (Bauman, 1997; Robertson, 1999; Orum/Chen, 2003). Sermayenin akışımı önündeki tüm engellerin kaldırılması, yeryüzünde ülkeler ve bölgeler arasında ticaret özgürlüğünün tam anlamıyla gerçekleştirilmesi için uluslararası finans kuruluşları canla başla çalışıyorlar. Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI) ve Uluslararası Tahkim bu doğrultudaki çabalardan birkaçıdır. Dünya Bankası, yıllık yazanaklarında “devleti küçültme” önerisini ısrarla yapmaktadır. Ayrıca, plandan ve planlamadan kaçış, Banka'nın uzunca bir süreden beri benimsemiş ve önermekte olduğu bir kalkınma yöntemi olmuştur. Banka'nın son yayınlarından birinin başlığının *Planı Bırak, Piyasaya Bak (from Plan to Market)* olması dikkat çekicidir. Oysa, kent ve çevre değerlerinin korunması bağlamında, 1972 tarihli Stockholm Bildirisi'nde (ilke 14-18) temel yaklaşımın plan yöntemi olduğu vurgulanıyordu. Ortada bir çelişki bulunduğu açıktır. Ülkemizde, ne yazık ki, küreselleşmenin olumsuz etkileri günlük politikalara da yansımakta ve örneğin, verimli tarım topraklarına ve ormanlık alanlara yapı izni verilmesi, Hazine topraklarının satışı, yabancılara toprak satışına izin verilmesi, orman ve mer'a rejimlerinde değişiklik gibi kent kültüründe mutlak yozlaşmaya yol açabilecek boyutlar kazanmaktadır. Yanlış yapmaktan kaçınmanın doğru yapmaktan çok daha önemli olduğu unutulmadan, koruma, canlandırma ve geliştirme politikalarının belirlenmesinde, savunmacı, tepkisel ve değişme karşıtı anlayış terkedilmelidir. Küreselleşmenin, çok kültürlülüğü çok kültürsüzlüğe dönüştürücü etkilerinden kurtulmak için elden geleni yapmak zorunda olduğumuz bir dönemden geçiyoruz.

Kaynakça

- Bauman. Zygmunt (1997). **Küreselleşme**, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Bektaş, Cengiz (1996), "Kenti Savunmak, Kentli Olmak", **Cogito: Kent ve Kültürü**, İstanbul.
- Bektaş, Cengiz (1997), "Kültürel ve Güzelduyusal Kirlenme". R.Keleş (ed.). **İnsan, Çevre, Toplum**, İmge Yay., Ankara, (2.Bası), 99-112.
- Brodie, Janine (2000), "Imagining Democratic Urban Citizenship", I.Engin (ed.). **Democracy, Citizenship and the Global City**, Routledge, London. 110-128.
- Keleş, Ruşen (2004), **Kentleşme Politikası**, İmge Yay., (8. Bası), Ankara.
- Keleş, Ruşen (1995), "Kent İnsanı, Kentleşme ve Düşünce Özgürlüğü", Edebiyatçılar Derneği. **Düşünceye Saygı: Düşünce Özgürlüğü Konuşmaları**, Ankara. 24-30.
- Keleş, Ruşen ve Artun Ünsal (1982), **Kent ve Siyasal Şiddet**, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- Keleş, Ruşen ve Meltem Yılmaz (2003), "Doğal Çevre ve Kıyılarımız", **Sanat ve Çevre: 7. Ulusal Sanat Sempozyumu**, Hacettepe Üniversitesi , Güzel Sanatlar Fakültesi, Ankara, 82-94.
- Lynch, Kevin (1961). **The Image of the City**, M.I.T. Press, Cambridge.
- Orum, Anthony M. ve Xiangming Chen (2003). **The World of Cities**, Blackwell.
- Robertson, Roland (1992). **Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, Bilim ve Sanat Yay., Ankara
- Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (1999). **Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması**, Ankara.